

Bijlage Evaluatie Kiesraad gemeenteraads- en Tweede Kamerverkiezingen en de kabinetsreactie op de voorstellen van de Kiesraad

De Kiesraad heeft op 22 september 2010 een evaluatie (bijgevoegd) uitgebracht naar aanleiding van haar ervaringen in het kader van zowel de gemeenteraadsverkiezingen als de Tweede Kamerverkiezingen. In onderstaande tabel reageert het kabinet kort op de voorstellen en standpunten van de Kiesraad.

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
1. Kiesrecht Nederlanders in het buitenland	<ul style="list-style-type: none"> - Downloaden van registratieformulieren vanaf de website van de gemeente Den Haag. - Indiening van registratieverzoeken voortaan ook elektronisch, per e-mail of fax.* - Aanpassing van het model voor het stembiljet.* - Downloaden van het stembiljet vanaf de website van de gemeente Den Haag, zodra de kandidatenlijsten definitief vaststaan.* - Tijdige besluitvorming over de instelling van briefstembureaus in het buitenland.¹ - Invoering van de mogelijkheid van permanente registratie.* - Niet langer verplichting tot gebruik van de kleur 'rood' bij het stemmen vanuit het buitenland.* 	<p>Het kabinet is reeds in oktober 2009 op een aantal van deze onderwerpen (downloaden registratieformulieren, elektronische indiening van registratieverzoeken, afschaffen rode potlood voor kiezers buiten Nederland) ingegaan in het kader van de evaluatie van de verkiezing voor de leden van het Europees Parlement². Het voornemen om een nieuw model stembiljet te ontwerpen is al opgenomen in de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen van april 2010.</p> <p>Voor Nederlanders die buiten Nederland wonen, bestaat geen equivalent van het GBA waaruit het Nederlanderschap blijkt. Daarom moet voor elke verkiezing een registratie plaatsvinden waarbij de persoon die wil stemmen zijn Nederlanderschap aantoont. Zoals al eerder is gemeld aan de Kamer, kan het voorgenomen (permanente) Register Niet Ingezetenen (RNI) voor de kiezers in het buitenland een oplossing bieden. Wanneer het RNI is gerealiseerd, kan worden gezien of het mogelijk is af te zien van de registratie voor elke verkiezing.</p> <p>De instelling van briefstembureaus door de minister van Buitenlandse Zaken bij de Tweede Kamerverkiezingen hing samen met de datum van deze niet reguliere verkiezing en de relatief korte termijn voor de kiezers buiten Nederland om hun stembescheiden te retourneren. Dit heeft er toe geleid dat de minister van Buitenlandse Zaken alsnog besloten heeft om bij 85 ambassades buiten de Europese Unie briefstembureaus in te richten. Eerdere besluitvorming op dit punt was niet mogelijk vanwege het ongeplande karakter van deze verkiezing.</p>
2. Stemgeheim	<ul style="list-style-type: none"> - Opneming in de Kieswet van een bepaling dat het stembureau zicht moet hebben op de 	<p>Het kabinet hecht er aan dat het stemlokaal zodanig is ingericht dat het stemgeheim is gewaarborgd. Alle kiezers hebben in dit</p>

¹ Deze aanbeveling is in de hoofdtekst van het advies niet terug te vinden en is dus niet onderbouwd.

² Kamerstukken 2009-2010, 31142, nr 16 d.d. 30 oktober 2009

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
	<p>stemhokjes.*</p> <ul style="list-style-type: none"> - Schrapping van de bepaling dat de toegang tot de stemhokjes zichtbaar dient te zijn voor het publiek.* - Meerdere kiesgerechtigden mogen elkaar niet vergezellen in één stemhokje; jonge kinderen mogen dat – uiteraard – wel; voor het overige aan de praktijk overlaten om hiermee in voorkomende gevallen verstandig om te gaan. - Nader bezien aantal in te richten briefstembureaus in het buitenland. 	<p>opzicht recht op een gelijke behandeling. In dat licht zullen de huidige formuleringen in de Kieswet/Kiesbesluit worden bezien om na te gaan of door aanpassing van de formuleringen tegemoet kan worden gekomen aan de klachten van kiezers op dit punt.</p> <p>De minister van Buitenlandse Zaken heeft tot instelling van briefstembureaus op ambassades buiten de Europese Unie besloten omdat dit keer de periode tussen het definitief vaststellen van de kandidatenlijsten en de dag van de stemming erg kort was. Bij de verkiezing voor het Europees Parlement in 2009 had de minister van Buitenlandse Zaken geen briefstembureaus ingesteld.</p>
3. Ronselen van volmachten	<ul style="list-style-type: none"> - De huidige strafbaarstelling van het ronselen van volmachten nader bezien.^{3*} - Duidelijkheid bieden over de vraag of het verlenen van een onderhandse volmacht in het stemlokaal is toegestaan en bezien of de huidige wettelijke bepaling aanpassing behoeft.* 	<p>De Kiesraad adviseert nader onderzoek te doen naar het gebruik door politieke partijen van nieuwe media (zoals internet) om kiezers te wijzen op de mogelijkheid via hen een gemachtigde te vinden voor het uitbrengen van hun stem. Het kabinet meent dat de formulering in de Kieswet over de strafbaarheid van ronselen ook ziet op deze nieuwe praktijken en dus technologie neutraal is. Derhalve ziet het kabinet geen reden tot aanpassing van de wetgeving.</p> <p>Het kabinet zal bezien of er noodzaak is om de bepaling over het verlenen van onderhandse volmachten in het stemlokaal aan te passen.</p>
4. Stembureaus	<ul style="list-style-type: none"> - In voorlichting en instructie richting gemeenten aandacht besteden aan mogelijke problemen bij inrichting van meerdere stembureaus op één locatie. - Instructie aan kiezers in het stemlokaal i.p.v. in stemhokje.*⁴ 	<p>In de circulaire voor de (herindelings) gemeenteraadsverkiezingen van november 2010 is hierover aan de gemeenten informatie verstrekt. Dat zal ook gebeuren voor de komende provinciale statenverkiezingen.</p> <p>Het standpunt van de Kiesraad dat de instructie aan de kiezer, over het invullen van het stembiljet, beter in het stemlokaal in plaats van in het stemhokje kan worden opgehangen, zal worden bezien bij toekomstige aanpassing van de wetgeving.</p>

³ Deze aanbeveling is niet terug te vinden in de tekst: wel bevat de hoofdtekst van het advies een oproep onderzoek te doen naar gebruik van nieuwe media (internet) van partijen om kiezers op te roepen bij volmacht te stemmen.

⁴ Bedoeld wordt het ophangen van de iconenposter over het gedrag in het stemlokaal resp. het stemhokje

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
5. Identificatieplicht	<p>In de voorlichting en op de stempas kiezen voor een voor de kiezers minder verwarrend woordgebruik wat betreft het kunnen gebruiken van een max. vijf jaar verlopen identiteitsbewijs.</p>	<p>Het begrip "geldig" is een neutraal begrip. Ook een identiteitsdocument dat verlopen is, mits daartoe aangewezen, is een geldig document waarmee gestemd kan worden. Desondanks zijn de teksten op de stempas aangepast voor de (herindelings-) gemeenteraadsverkiezingen van november 2010. Ook bij de provinciale statenverkiezingen zal de aangepaste tekst worden gebruikt.</p>
6. Elektronische hulpmiddelen bij stemmen en tellen	<ul style="list-style-type: none"> - Snelle introductie van elektronische hulpmiddelen (scanapparatuur) bij de stemopneming (*); - Bij vertraagde introductie van elektronische scanapparatuur: verkorting openingstijden van stembureaus van 21.00 uur tot 20.00 uur* - Op korte termijn overgaan tot vaststelling van kwaliteitseisen voor elektronische stemmachines 	<p>Het kabinet heeft al bij de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen vastgesteld dat het model van het stembiljet aan vernieuwing toe is. Niet alleen om het mogelijk te maken dat blinden, slechtzienden en analfabeten er mee kunnen stemmen, maar ook om het tellen van stemmen makkelijker te maken. Bij dit onderzoek wordt ook de vraag betrokken of er mogelijkheden zijn om een nieuw model van een papieren stembiljet betrouwbaar met elektronische hulpmiddelen te tellen.</p> <p>Met betrekking tot de openingstijden geldt het eerdere standpunt van het kabinet dat het wenselijk is de huidige openingstijden te handhaven om de kiezer zo veel mogelijk gelegenheid te geven zijn stem uit te brengen.</p> <p>Het kabinet is niet voornemens om op korte termijn kwaliteitseisen voor stemmachines/stemcomputers op te stellen. De argumenten hiervoor zijn meerdere malen met de Kamer gewisseld. Internationale ontwikkelingen geven ook geen aanleiding om dit besluit te heroverwegen.</p> <p>Benadrukt wordt dat de tijd dat er blindelings kon worden vertrouwd op de betrouwbaarheid van stemmachines/stemcomputers niet meer terug zal komen. Tot welke consequenties een dergelijk blind vertrouwen kan leiden is door de Commissie besluitvorming stemmachines en de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces in beeld gebracht.</p> <p>Zouden de stemmachines/stemcomputers weer worden toegelaten, dan zal er voor elke verkiezing discussie zijn over de beveiliging ervan. Beveiliging is namelijk een "ratrace" die niet ophoudt. De gebruikte techniek moet continu worden herzien en vernieuwd om beveiligingsrisico's voor te blijven. En</p>

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
		zelfs als dat op excellente wijze gebeurt zullen er terecht en onterecht vraagtekens worden gezet bij de betrouwbaarheid van de techniek. Een uniek proces als de verkiezingen moet uit een dergelijk spanningsveld worden gehouden.
7. Centralisering van het tellen van stembiljetten	- Vooralsnog niet overtuigd van de wenselijkheid hiervan.	In de evaluatie naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2010 ⁵ wordt er op gewezen dat er gemeenten zijn die hier om hebben gevraagd. Het kabinet heeft aangegeven dat dient te worden gezien of centraal tellen in de toekomst mogelijk gemaakt moet worden.
8. Gemeentelijke tellingen	- Beperking van de zgn. verplichte gemeentelijke tellingen tot provinciale staten- en Tweede Kamerverkiezingen.* - Opneming in de Kieswet van de mogelijkheid tot het – onder verantwoordelijkheid van de burgemeester – in uitzonderingsgevallen, nl. uitsluitend indien en voor zover dat met het oog op de uitslagberekening noodzakelijk voor komt, openen van verzegelde pakken met stembiljetten en het opnieuw tellen daarvan.*	De voorstellen van de Kiesraad zijn verstrekkend. Er is een grondige analyse van de gevolgen van deze voorstellen nodig. Het kabinet zal die analyse maken tezamen met de beoordeling van de uitkomsten van het onderzoek naar de mogelijke invoering van een nieuw model stembiljet.
9. Uitoefening kiesrecht personen in inrichtingen	- In overleg met de minister van Justitie nagaan of een oneigenlijk toe-eigenen van stempassen thans adequaat strafrechtelijk kan worden aangepakt.	De enquête van TNS NIPO (bijgevoegd als bijlage) onder de leiding van instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking geeft geen indicaties voor het (grootschalig) oneigenlijk toe-eigenen van stempassen. Het kabinet ziet daarom vooralsnog geen aanleiding om op dit punt actie te ondernemen.
10. OSV	- Creëren van een wettelijke grondslag voor het gebruik van verkiezingssoftware die voldoet aan de door de staatssecretaris van BZK gestelde eisen.* - Expliciete opneming in deze eisen dat een centraal stembureau alleen kan besluiten tot het gebruik van volledig goedgekeurde software.*	In de reactie op het advies van de Kiesraad over de verkiezing van de leden van het Europees parlement heeft het ministerie van BZK al gemeld dat hiervoor een wettelijke grondslag in toekomstige wetgeving zal worden opgenomen ⁶ . Daarbij zullen ook de nieuwe voorstellen van de Kiesraad over deze software worden betrokken.

⁵ Kamerstukken 2009-2010, 31142, nr 21, d.d. 9 april 2010.

⁶ Kamerstukken 2009-2010, 31142, nr 18 d.d. 28 januari 2010

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
	<ul style="list-style-type: none"> - Voorzien in toezicht op het gebruik van goedgekeurde software.* - Aanpassing van de eisen, zodat die ook van toepassing zijn op de kandidaatstellingsprocedure.* - Opneming van een nieuwe eis, inhoudende dat te hanteren systemen (en bestanden) compatibel dienen te zijn met OSV.* - Het in de eisen treffen van een voorziening wat betreft het gebruik van goedgekeurde software voor andere verkiezingen dan waarvoor deze is goedgekeurd.* - Aanpassing van eis 4c ('open source'), zodat ook gekozen kan worden voor een licentiemodel anders dan die welke zijn opgenomen in het 'Aktieplan Nederland in Open Verbinding'.* - Aanpassing van eis 9 ('formele methoden') door te kiezen voor een methode die beter aansluit bij de soort software.* 	
11. Hertellingen	<ul style="list-style-type: none"> - Het geven van een meer verplichtend karakter aan de tekst van het eerste lid van art. P 21 en hierin expliciet tot uitdrukking brengen dat een besluit tot hertelling uitsluitend en alleen kan worden genomen in geval van genoemde omstandigheden (en derhalve niet ook nog om andere redenen) - Het treffen van een wettelijke voorziening krachtens welke de eerste samenkomst van vertegenwoordigende organen als uitgangspunt gehandhaafd blijft op de achtste dag na de dag van stemming, maar verschuift naar een latere dag (tot uiterlijk de dertiende dag na de dag van stemming), indien en voor 	De termijnen voor het centraal stembureau om de uitslag van de verkiezing vast te stellen bij de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer zijn te kort. Een gedeeltelijke of gehele hertelling door het centraal stembureau is binnen de huidige termijnen onmogelijk. Bij een komende wijziging van de wetgeving moet voor dit punt een bevredigende oplossing worden gevonden. De voorstellen van de Kiesraad zullen daarbij in overweging worden genomen.

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
	<p>zover dat door het centraal stembureau in verband met een uit te voeren hertelling noodzakelijk wordt geacht (*);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Introductie van een systematiek van decentrale hertellingen in de gemeente(n) die het betreft, onder verantwoordelijkheid van de burgemeester(s) van die gemeente(n) en in aanwezigheid van een of meer leden van het centraal stembureau (*); - Tijdens voorlichting- en instructie bijeenkomsten gemeenten wijzen op de juiste interpretatie van art. P 21. 	
<p>12. Datum gemeenteraadsverkiezingen 2014</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of de dag van stemming voor de reguliere gemeenteraadsverkiezingen in 2014 - binnen de Kieswettelijke mogelijkheden - vervroegd dient te worden. 	<p>Vervroeging van deze datum (die nu valt op Aswoensdag) leidt er toe dat de verkiezing zal vallen in de adviesvakantieperiode van Noord Nederland. De Kieswet biedt geen mogelijkheid om de dag van de stemming op een later tijdstip te plannen. Gelet hierop zal de datum van gemeenteraadsverkiezingen van maart 2014 niet worden gewijzigd.</p>
<p>13. Datum Tweede Kamer verkiezing 2015</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vervroeging van de datum van kandidaatstelling (en daarmee ook van de dag van stemming) voor de Tweede Kamerverkiezing in 2015. 	<p>De huidige systematiek leidt er inderdaad toe dat de datum van de reguliere (Tweede Kamer) verkiezingen veelal begin mei valt waardoor deze samenvallen met vakantieperiodes. In 2015 leidt deze systematiek ertoe dat op woensdag 13 mei 2015 (de dag vóór Hemelvaartdag) zal moeten worden gestemd. Het kabinet zal daarom bezien of, en zo ja hoe, een wetswijziging moet worden aangebracht in de systematiek ten einde op dit punt tot een meer duurzame oplossing te komen.</p>

Onderwerp	Voorstellen en standpunten Kiesraad	Reactie
14. Gebruik kiezerspas	<ul style="list-style-type: none"> - Het mogelijk maken dat verlening van een kiezerspas niet (langer) impliceert dat de persoon in kwestie niet meer in zijn eigen gemeente kan stemmen.* - Werken met stempassen van verschillende kleur bij verschillende (al dan niet gecombineerde) verkiezingen in één jaar. - Expliciteren in de Kieswet dat het mogelijk is om nieuwe stempassen ook per post te verzenden.* 	De voorstellen van de Kiesraad worden betrokken bij een komende wijziging van de wetgeving.
15. Vernietiging verkiezingsbescheiden	- Het treffen van een uniforme regeling in de Kieswet ter zake van bewaring en vernietiging van verkiezingsbescheiden (wie, welke stukken, hoe en wanneer), waarbij de verplichte bewaartermijn wordt gesteld op drie maanden na het aantreden van het nieuwe vertegenwoordigend orgaan.	In reactie op het advies van de Kiesraad over de verkiezing van de leden van het Europees Parlement is gemeld dat het punt van de bewaartermijnen zal worden geadresseerd bij wijziging van de wetgeving. ⁷

⁷ Kamerstukken 2009-2010, 31142, nr 18 d.d. 28 januari 2010